նակը բազմաթիւ զատ-զատ օրէնքներով սահմանում է տասանորդներ կամ որոշ տոկոսներ յօգուտ պետութեան:

Ու Հայաստանում չկայ մի արդիւնաբերութիւն, մի արհեստ, մի ձեռնարկ, մի խօսքով՝ մի գործողութիւն, որը արդիւնք է բերում եւ ենթակայ չէ տասանորդի կամ որոշ տուրքի՝ յօգուտ պետական գանձարանի: Բերքից տալիս են, առեւտրից տալիս են, հանքերից ու ջրերից տալիս են, արհեստանոցներից տալիս են, տուն շինողը տալիս է, հող գնողը տալիս է, ծառ տնկողը տալիս է, չէնք ունեցողը տալիս է:

Ներմուծուող ու արտահանուող ապրանքների մաքսերի մասին խօսք լինել չի կարող. նրանք ամէնքը ենթակայ են մաքսի: Միմիայն ոսկու, արծաթի, զէնքի ու գինամթերքի ներմուծումը, հասկանալի պատճառով, ազատ է մաքսից ու հարկից (ճծգ, ճղ): Աւելի. ոսկի եւ արծաթ ներմուծողը «գտցի շնորհս ի տանէն հայոց» (ճծգ):

Նոյն նիւթերի արտահանումը արգելւում է, զէնքինը ու գինամթերքինը՝ բացարձակապէս, իսկ ոսկունը եւ արծաթինը՝ պայմանական: Ոսկի եւ արծաթ արտահանողը պարտաւոր է նախ՝ ներկայացնել երաշխաւոր եւ երկրորդ՝ 100-ին 130 ներմուծել 2 տարուան ընթացքում (ճծդ): Իսկ եթէ մէկը կը ցանկանայ իր ոսկին ու արծաթը Հայաստանից դուրս տանել, նա պարտաւոր է ⅓-ը տալ հայոց տանը եւ մնացած ⅔-ը միայն տանել (ճ):

Բոլոր հարկերը եւ մաքսերը տրւում են երկու ձեւով — ե՛ւ նիւթով, ե՛ւ դրամով (ճկէ): Հարկերը հաւաքողը եւ նրանց համար անմիջական պատասխանատուն գաւառապետներն են (ճկը): Հարկի ենթակայ են Հայաստանի բոլոր բնակիչները — ե՛ւ բնիկ, ե՛ւ օտարական, ե՛ւ մահմետական, ե՛ւ քրիստոնեայ, ե՛ւ ոչ-քրիստոնեայ (ճիը): Օտարականը եթէ կամենայ թողնել Հայաստանը եւ հեռանալ, ազատ է, բայց միայն իր ունեցուածքի մէկ տասներորդը պիտի տայ հայոց տանը՝ մնացած ինը տասներորդը հետը տանել կարողանալու համար (ճիը):

Ցանկապէս մեծ տուրքեր են դրուած չըռայլութեան առարկաների վրայ, որը ժամանակի ազդեցութեամբ եւ պետական գանձարանն ի հաշիւ ունեւորների հարստացնելու ցանկութեամբ պէտք է բացատրել:

Նմուշի համար բերենք նախ՝ մի քանիսն այն յօդուածներից, որոնցով տասանորդն է սահմանւում, ապա՝ մի քանիսն էլ՝ չռայլութեան առարկաներից առնուող տոկոսների վերաբերող.—

1. «Ամենայն ծննդոց կենդանեաց, անասնոց եւ անրանից, ամենայն տարոյ ծնեցելոց, ի նմանէ հատուցանել տասանորդս» (ժճբ):

2. «Ամենայն սողնոց, թռչնոց ծննդոց հատուցանել տասանորդս» (ճժգ):

3. «Ամենայն ծառոց, տնկոց, բուսոց բերմանէ տասանորդս (ճժդ):

4. Ի բերմանէ որթանց արբիչումին տասանորդս» (ճժե):

5. «Ի անտառէ հատեալ փայտէ, կթեալ մեղր եւ մոմէ տասանորդս» (ճժզ):

Այժմ միւսը.—

1. «Սադրի կօշիկ հագանողն հատուսցէ տարէն երկու դրամ արծաթ, կանայք ազատ» (ճիզ):

2. «Զառ գօտիկ եւ զառ հաշիայ զգեցողն տարէն տասն դահեկան, կանայք ազատ» (ճիէ):

3. «Երծաթապատ զգեստօք ձի հեծնողն տարէն տասն դահեկան. ոսկապատն — քսան դահեկան, ակունքապատն — հարիւր դահեկան» (ճիթ, ճլ, ճլա):

4. «Հայելի մեծ, քան թէ մի կանգուն, պահողն տալիս է տարէն երկու դահեկան: Ապըրշմէն խալու վրայ նստողն — հինգ դահեկան» (ճլզ, ճլէ):

5. «Մարմարէ հաւզ (աւազան) տան շինողն տարէն քսան դահ.: Սեաւ քարէ հաւզ — տարեկան հինգ դահեկան» (ճլբ, ճլգ):

6. Ամէն ոք, առանց որեւէ տուրք վճարելու, կարող է նստել մէկ ձիանի կառք, իսկ մէկից աւելի ձի ունեցող կառքի համար վճարւում է այսպէս.—

«2 ձիով կառէթն տարէն 10 դահ. երծաթ, 4 ձիով՝ 20 դ., 6 ձիով՝ 40 դ., 8 ձիով՝ 80 դ., 10 ձիով, որ միայն մայր դատաւորը եւ իշխանները կարող են ունենալ 160 դ., 12 ձիով,